

راهکارهای اقتصاد مقاومتی در گذر زمان

علی رضا صیادی*

کارشناس فنی شهرداری منطقه ۵ شیراز

چکیده

اقتصاد مقاومتی و تجلی افق روشن آن و ماحصل باروری‌های چندلایه آن، پدیده‌ای تازه شناخته شده است و تجربه جمهوری اسلامی ایران اولین تجربه در نوع اسلامی آن، در بین کشورهای دنیاست. از دید برخی کارشناسان، این نوع اقتصاد راهکار مناسبی برای این روزهای اقتصاد کشور و شرایط تحریم‌های بی‌سابقه‌ای است که به کشورمان تحمیل شده است. مقام معظم رهبری در چند سال اخیر بحث اقتصاد مقاومتی را مطرح و از آن به‌عنوان روشی مهم در تغییر مسیر حرکت اقتصادی کشور یاد کردند؛ روشی که در برابر همه‌های غرب همانند سدی محکم کارآمد باشد. پدیده اقتصاد مقاومتی مثل هر پدیده بی‌نظیر، نیاز به معرفی، معنا، کاربرد و فرایند شناسی دارد؛ از این رو در این پژوهش سعی شده است که اصول و خط‌مشی الگوی اقتصاد مقاومتی که مبتنی بر اقتصاد اسلامی است و بایدهای مطرح‌شده در بیانات مقام معظم رهبری در زمینه عبور از پیچ توسعه و پشت سر گذاشتن شرایط حاکم بر اقتصاد کشور، در قالب روش مطالعه کتابخانه‌ای معرفی و تجارب نزدیک به آن در کشورها و برهه‌های زمانی مختلف معرفی شوند. اقتصاد مقاومتی به این معناست که در تعامل با دنیا در موضع قدرت قرار داشته باشیم و دنیا که به لحاظ سیاسی با ما درگیر است، نتواند از جنبه اقتصادی به ما ضربه بزند تا به این نتیجه برسند که ما برای وضعیت اقتصادی کشور خود تمهیداتی اندیشیده‌ایم و برنامه‌ریزی‌های استراتژیکی را اجرا می‌کنیم؛ به طوری که نمی‌توانند به ما فشار بیاورند و درنهایت در تعاملات سیاسی نتوانند از موضع برتر حرف بزنند. اقتصاد مقاومتی قطعاً راهکار و چارچوب برنامه‌ریزی ما برای تعامل با دنیا است. اقتصاد مقاومتی در قالب مفهومی الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت و جهاد اقتصادی و همت مضاعف، کار مضاعف است؛ از این رو جمهوری اسلامی قادر است با برنامه‌ریزی، تلاش، تدوین استراتژی‌ها و مشارکت مردم، به‌ویژه طراحان برنامه‌های اقتصادی و دستگاه اجرایی، اقتصاد مقاومتی را به منصفه ظهوری بی‌سابقه بگذارد.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، اقتصاد اسلامی، تجارب اقتصاد مقاومتی

مقدمه

ایستادگی و پیشرفت نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران که می‌تواند الهام‌بخش سایر ملت‌ها برای حرکت به سمت استقلال و نفی وابستگی باشد، اصلی‌ترین نگرانی لیبرال‌دموکراسی غرب به حساب می‌آید که سلطه را عامل اساسی حیات مادی و برتری خویش می‌داند؛ به‌ویژه اینکه ایران اسلامی کانون مقاومت در منطقه خاورمیانه و در بین کشورهای اسلامی نیز هست. این موقعیت موجب به شکست انجامیدن طرح‌های سلطه‌جویانه لیبرال‌دموکراسی غربی برای در اختیار گرفتن قلب این سرزمین و ایجاد شرایط مطلوب برای کنترل و مدیریت نظم جهانی نیز شده است؛ از این‌رو تغییر ساختار یا حداقل تغییر رفتار و مهار قدرت جمهوری اسلامی ایران، راهبرد دولت‌های غربی به رهبری آمریکا است که برای تحقق آن از هیچ اقدامی فروگذار نبوده و تاکنون طیفی از تهدید و تهاجم‌های گوناگون را علیه مردم و نظام ایران اسلامی تجربه کرده و در عین حال نتیجه‌ای هم نگرفته‌اند.

روند تحولات جهانی و به‌ویژه منطقه‌ای و داخلی نظام جمهوری اسلامی به نفع قدرت ملی کشورمان و برخلاف منافع لیبرال‌دموکراسی غربی بوده است؛ از این رو در شرایطی که بحران اقتصادی-اجتماعی غرب از یک سو و بیداری اسلامی در منطقه راهبردی خاورمیانه از سوی دیگر بر نگرانی غرب دامن زده است، آمریکا و حامیان غربی آن، آخرین تیر ترکش دشمن، یعنی تحریم هوشمند را که ترکیبی از تحریم واقعی و جنگ روانی است، علیه جمهوری اسلامی رها کرده‌اند. این نوع تحریم که به تصور آنان می‌تواند فلج‌کننده باشد، با اعمال تحریم‌های نفتی، بانک مرکزی، شرکت‌های کشتیرانی، نفت‌کش‌ها، برخی اشخاص و ... حتی در خارج از چارچوب قطعنامه‌های ظالمانه شورای امنیت، دنبال می‌شود. هدفشان این است که بتوانند با ایجاد فشار لازم، ابتدا بین حاکمیت و مردم شکاف انداخته و سپس با ایجاد ناراضی‌های اجتماعی، با بهره‌گیری از جنگ روانی و مدیریت اذهان، نظام جمهوری اسلامی را به ناکارآمدی و بی‌مسئولیتی متهم کرده و با خالی کردن پشت نظام از حمایت و همراهی مردم، زمینه تحمیل خواسته‌های ظالمانه خود را بر کشورمان فراهم آورند. به عبارتی، تحریم‌های جدید باهدف بی‌ثبات‌سازی اقتصادی و تسری این بی‌ثباتی به عرصه اجتماعی و سیاسی و امنیتی دنبال می‌شود. به باور طراحان آن، هم می‌تواند مسیر پیشرفت و توسعه نظام جمهوری اسلامی و تبدیل آن به الگویی برای سایر ملت‌های در حال خیزش را سد کند و هم زمینه تغییرات ساختاری یا رفتاری مدنظر نظام لیبرال‌دموکراسی غرب و حامیان رژیم صهیونیستی را در داخل کشورمان به وجود آورد؛ بنابراین در هم شکستن مقاومت مردم و مسئولان و تبدیل وحدت و انسجام ملی به شکاف بین حاکمیت و مردم و حتی ایجاد دشمنی و آشوب، هدف راهبردی این تحریم‌ها به حساب می‌آید. تورم، گرانی، کاهش ارزش پول ملی و موانع موجود بر سر راه نقل و انتقالات ارزی و اختلال در مسیر ترانزیت کالا به جمهوری اسلامی ایران، زمینه دستیابی به چنین هدفی است. شرایطی که می‌تواند فرصت‌طلبان و سودجویان داخلی را نیز به کمک گرفته و سازش و پذیرش خواسته‌های ظالمانه و سلطه‌جویانه آمریکا و حامیان غربی‌اش را به‌عنوان اقدامی در مسیر «نجات ملی» تلقی کند؛ لذا سازش و عقب‌نشینی را به نفع سیاست موازی‌آمریکایی‌ها، یعنی فشار و مذاکره، توصیه و پیگیری کنند. حال آنکه در شرایط فعلی، نشان‌دادن

هرگونه ضعف و کوتاه آمدن، لغزیدن به درون پازل (جورچین) تعریف شده دشمن است و او را به تشدید و گسترش تحریم‌ها به عنوان حربه‌ای مؤثر، به تعبیر آنان فلج کننده، تشویق خواهد کرد. اینک زمان تبدیل تهدید دشمن به فرصت و قطع وابستگی از اقتصاد نفتی و وارداتی به نفع استقلال فرا رسیده است و این اشتباه دشمن در بحبوحه بحران اقتصادی غرب، باید تبدیل به پاشنه آشیل نظام لیبرال دموکراسی شود؛ همان گونه که تحریم تسلیحاتی کشورمان و جلوگیری از فروش تجهیزات و بعضی از کالاها به بهانه کاربرد دوگانه و احتمالاً نظامی، زمینه ساز بومی ساختن تجهیزات و تسلیحات شده است و کشوری که زمانی فشنگ کلاش را باید با واسطه تهیه می کرد، توانسته در عرصه تسلیحات راهبردی مثل ساخت موشک، تبدیل به قدرت اول منطقه‌ای شود و توانایی ایجاد بازدارندگی قطعی را دارد یا توفیقات ارزشمند دانشمندان جوان کشورمان در عرصه فناوری هسته‌ای در شرایط سخت تحریم و کارشکنی، جمهوری اسلامی را در زمره کشورهای عضو باشگاه هسته‌ای دنیا قرار داده است.

بیان مسئله

با ظهور انقلاب اسلامی ایران، شکل جدیدی از حکومت در دنیا پدیدار شد که هم مردمی بود و هم اسلامی. حکومتی که بنای سازگاری با هیچ یک از ابرقدرت‌های شرق و غرب را نداشت و به هیچ قدرتی جز قدرت ایمان و پشتوانه مردم خویش وابسته نبود. ظهور این نوع جدید حکومتی، آن هم در منطقه‌ای مانند خاورمیانه که شاهراه حیاتی ارتباطی و قطب انرژی دنیاست، به مذاق مستکبرین ناخوشایند بوده و هست. از آن ناخوشایندتر، صدور این انقلاب به دل‌ها و قلوب مسلمین و سایر ملل است که به تازگی خود را در انقلاب‌های اسلامی منطقه نمودار ساخته است. ذات وجود چنین نظامی برای اردوگاه استکبار، خطری همیشگی را به دنبال دارد؛ از این رو از روزهای آغازین این مولود مقدس، دشمنی را در اشکال گوناگون بنا نهادند. ابتدا به صورت ترورها و اقدامات خونین داخلی و قائله‌های گوناگون و سپس جنگ تمام عیار نظامی. ذکر این نکته نیز لازم است که تا جمهوری اسلامی ایران با حفظ ارزش‌های خود باقی بماند این دشمنی‌ها نیز ادامه خواهد یافت.

جنگ نظامی که پایان یافت، تاکتیک دشمن نیز تغییر کرد و به جای تهاجم نظامی، تهاجمات خود را به سایر عرصه‌ها، از جمله عرصه اقتصادی کشاند. وجود تحریم‌های گسترده و گاهی کم نظیر اقتصادی پس از دوران جنگ نظامی و تنگ تر شدن هرروزه حلقه محاصره تحریم‌ها، خود گواهی بر این مدعاست. در سوی دیگر این میدان، جمهوری اسلامی ایران که از جمله آرمان‌های آن، حمایت از مستضعفین و مبارزه با مستکبرین عالم است، در راه نیل به اهداف و ارزش‌های خویش وارد صحنه مبارزه شد و موفقیت‌های عمده‌ای در نبردهای نظامی، علم و فناوری و ... به دست آورد.

اما در نبرد اقتصادی چه؟ درست است که مدل بهینه اقتصادی برای جمهوری اسلامی ایران، اقتصاد اسلامی است؛ اما تا به ثمر نشستن این مدل متعالی چه باید کرد؟

آیا مدل‌های اقتصادی‌ای که در کشور تدریس می‌شد و در برنامه‌ها پیاده می‌شود، توان مقابله با

جنگ اقتصادی با دشمن را دارد؟

مدل اقتصادی که کشور عمدتاً پس از جنگ در پیش گرفت، مبتنی بر بازار آزاد، پذیرش نظم بین‌الملل و ... بود که در این صورت می‌بایست ایران نیز به‌عنوان جزء کوچکی از دهکده جهانی با کدخدایی ایالات متحده آمریکا نقش بازی کند. دهکده‌ای که هر کس در آن از دستوره‌های کدخدا سرپیچی کند، سازمان‌های بین‌المللی مجازاتش می‌کنند. در اصل اهداف رشد اقتصادی و توسعه‌ای این مدل‌ها مبتنی بر پذیرش ارزش‌های غربی است که در تضاد با مبانی و اصول انقلاب اسلامی قرار دارد. حال چه کنیم؟

چند راه وجود دارد. ساده‌ترین راه نفی ارزش‌های انقلاب اسلامی و پذیرش اصول لیبرالیسم اقتصادی است. در این راه؛ هدف جمهوری اسلامی ایران؛ رسیدن به نقطه‌ای مانند ترکیه یا کره جنوبی یا شبیه آن‌هاست. راه دوم پذیرش اصول لیبرالیسم اقتصادی و انقلاب اسلامی توأمان با هم است. در این شیوه با توجه به اینکه ارزش‌های انقلاب اسلامی در تعارض با دیگران است، هدف هجمه آنان قرار می‌گیریم و از طرفی سلاح مقابله با آنان در اختیار ما نیست؛ چراکه مدل‌های اقتصادی کنونی، مبتنی بر پیاده‌سازی در شرایط اطمینان و ثبات، پی ریخته شده‌اند؛ از این رو جمهوری اسلامی ایران در این حالت روزبه‌روز از لحاظ توان داخلی تحلیل رفته و بیشتر در موضع ضعف و انفعال قرار می‌گیرد. حاصل این شیوه، کاری است که سال‌هاست در کشور ما انجام می‌شود، یعنی دور زدن تحریم‌ها و در نتیجه پوسیدگی درونی اقتصاد کشور.

راه‌حل بهینه برای کشور ما مدلی اقتصادی است که بتواند کشور ما را در شرایط جنگ پیش ببرد. شرایطی که برخلاف سایر کشورها برای ما شرایط گذرا نیست و حالت دائمی دارد. در این مدل اقتصادی به تحریم‌ها به‌عنوان فرصت‌هایی نگریسته می‌شود که می‌توان از این فرصت‌ها برای کارا کردن و اصلاح نقاط ضعف و مشکلات سیستم‌های اقتصادی کشور استفاده کرد، مشکلاتی که زیر سایه سنگین درآمدهای کلان نفتی پوشیده بودند و روزبه‌روز گسترده‌تر می‌شدند. این مدل بنا به فرمایشات مقام معظم رهبری، اقتصاد مقاومتی نام دارد. در راستای پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی، توجه به معنای دقیق آن ضروری است. مجموعه بررسی‌ها نشان می‌دهد که کلید اصلی مقاوم‌سازی اقتصاد، تولید محوری است. ضعف در این مورد، کانون اصلی آسیب‌پذیری‌های اقتصاد کشور را تشکیل می‌دهد. جای تأسف است که گفته شود، نهادهای مشوق رانت، ربا و فساد، دارای قدرتی هستند که تولید محوری را تا پوشیده کرده‌اند و سختی پایه‌ریزی اقتصاد مقاوم نیز، از همین‌جا نشئت می‌گیرد.

اقتصاد مقاومتی مکتب و استراتژی است برای رسیدن به حداقل آسیب‌پذیری و رسیدن به نقطه تعادل، در موقعیت و شرایط تحریم‌های اقتصادی و محدودیت‌های جهانی که بر اقتصاد کشور اعمال می‌شود. تاب‌آوری در چهار دهه گذشته به نحو وسیعی از سوی رشته‌های گوناگون علمی به کار گرفته شده است. علاوه بر روان‌شناسی، کاربرد این واژه را می‌توان در علوم سیاسی، مدیریت بازرگانی، جامعه‌شناسی، تاریخ، مدیریت و برنامه‌ریزی بحران، برنامه‌ریزی شهری و توسعه بین‌الملل یافت. این استفاده مشترک هرگز به معنای یکسانی مفهوم یا پشتوانه نظری مربوط به آن نیست، بلکه کاربردهای

گوناگون، روش‌ها و روش‌شناسی‌های متفاوتی دارد. کاربرد این مفهوم، به‌ویژه پس از بحران مالی ۲۰۰۸، در اقتصاد بیشتر شده است. به‌گونه‌ای که مجمع جهانی اقتصاد در پیوست سند گزارش مخاطرات جهانی ۲۰۱۳ خود، گزارش ویژه‌ای با عنوان ایجاد تاب‌آوری منتشر کرده است.

ضرورت پژوهش

اقتصاد مایهٔ قوام جامعه است. به این معنا که استوانهٔ اصلی تحقق جامعه و ثبات و حفظ آن، اقتصاد است. آموزه‌های اسلامی، خواهان اقتصادی قوام‌بخش، سالم و عدالت محور است تا بتواند جامعهٔ اسلامی را در برابر دشمنان و فشارهای آنان حفظ کرده و در برابر محاصره‌ها و تنگنای اقتصادی که دشمنان تحمیل می‌کنند، مقاوم باقی بماند و به رشد و شکوفایی خود ادامه دهد.

اقتصاد مقاومتی ادبیاتی است که در مقابله با تحریم‌های بین‌المللی مطرح شده است. هم‌اکنون اقتصاد ایران باید بر مبنا و اصول درستی گام نهد تا از این رهگذر بتواند بر تحریم‌های بین‌المللی چیره شده و تهدید تحریم را به فرصت تبدیل کند. آن اصول و مبنایی که اقتصاد ایران باید داشته باشد، ادبیاتی را به نام اقتصاد مقاومتی ایجاد کرده است؛ بنابراین پرداختن به سیاست‌های برنامه‌های اجرایی در سه دههٔ اخیر و شرایط خوداتکایی در کشورهای دیگر و انطباق آن با اقتصاد مقاومتی، در پیشبرد ترسیم برنامه‌های آینده ضروری به نظر می‌رسد.

اهداف

- ۱- اقتصاد مقاومتی در تجربیات جهانی؛
- ۲- اقتصاد مقاومتی در تجربیات برنامه‌ای جمهوری اسلامی ایران؛
- ۳- اقتصاد مقاومتی در تجربیات عملی جمهوری اسلامی ایران (دوران دفاع مقدس و تحریم‌های چند سال اخیر).

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- برنامه‌های توسعهٔ اجرا شده در کشور تا چه مقدار با مبانی اقتصاد مقاومتی همخوانی دارد؟
- ۲- تجربیات سایر کشورهای جهان در این راستا چگونه بوده است؟
- ۳- دستاوردهای اجرا شدهٔ کشور در شرایط تحریم که منطبق بر اقتصاد مقاومتی بوده است، کدام است؟ (به‌ویژه در جنگ ۸ ساله و تحریم‌های چند سال اخیر).

ادبیات نظری پژوهش

نظام اقتصاد اسلامی عبارت است از مجموعه قواعد کلی ارائه شده در اسلام در زمینهٔ روش تنظیم حیات و حل مشکلات اقتصادی در راستای تأمین عدالت اجتماعی.

مفهوم اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار یا در شرایط کنونی تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت. قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه پیش‌شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تأکید روی مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خوداتکایی است.

صدا البته منظور از اقتصاد مقاومتی واقعی، اقتصاد مقاومتی فعال و پویاست، نه اقتصادی منفعل و بسته، چنان‌که مقاومت برای دفع موانع، پیشرفت و کوشش در مسیر حرکت و پیشرفت تعریف می‌شود؛ بنابراین مسئولان و اندیشمندان باید مراقب باشند در راه رسیدن به اقتصاد پویا در دام اقتصاد بسته و خودمحور نیفتند. در واقع هدف اقتصاد مقاومتی آن است که بر فشارها و ضربه‌های اقتصادی از سوی نیروهای ستیزه‌جو که سد راه پیشرفت جامعه است، غلبه کرد.

اخیراً زمزمه‌هایی به گوش می‌رسد که اقتصاد مقاومتی همان ریاضت اقتصادی در حال گسترش در غرب و فضای اقتصاد کاپیتالیستی است؛ بنابراین برای نشان دادن تفاوت شرایط اقتصادی ایران و غرب و عظمت تدبیر دیرپای امام خامنه‌ای در برابر دستپاچگی و بی‌تدبیری طراحان اقتصادی غرب، نکات کوتاهی ذکر می‌شود.

ریاضت اقتصادی یا اقتصاد ریاضتی: ابتدا اینکه بین ریاضت اقتصادی و اقتصاد ریاضتی تفاوت است. در ریاضت اقتصادی، مردم سختی اقتصادی تحمل می‌کنند و چه بسا اقتصاد هم بهبود نیابد، مثل آنچه در یونان اتفاق افتاده است؛ اما اگر هوشمندی به خرج داده شود، به‌جای وارد کردن سختی به مردم، متفکران ریاضت، می‌کوشند برنامه‌های اقتصادی طراحی کنند که هم به مردم فشار نیاورد و هم اقتصاد بهبود یابد.

تعریف علمی از اقتصاد مقاومتی

امروزه کشور ایران در حوزه‌های اقتصادی خود با مسائل یا مفاهیمی مواجه است که به‌هیچ‌عنوان تاکنون چه در عرصه نظر و کتاب‌های درسی و چه در عرصه عمل و تجارب بشری مشابه و مابه‌ازای واقعی نداشته است؛ بنابراین کشور می‌بایست به سمت نوآوری، ابتکار، نظریه‌پردازی و الگوسازی در عرصه‌های جدید اقتصادی پیش رود. یکی از این مفاهیم «اقتصاد مقاومتی» است.

در ادبیات علمی، مفهوم اقتصاد مقاومتی تاکنون به کار گرفته نشده است؛ اما می‌توان مفهوم آن را از دیدگاه‌های رهبر انقلاب ایران و همچنین کارشناسان اقتصادی استخراج کرد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای برای اولین بار در سال ۱۳۸۹ در دیدار با جمعی از کارآفرینان ایران، این اصطلاح را مطرح کردند و پس‌از آن در سخنرانی‌های متعددی بر آن تأکید نمودند.

اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که برای یک ملت، حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی فراهم می‌کند.

اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن و در شرایط آرمانی، تبدیل چنین فشارهایی به فرصت که نتیجه اقتصاد مقاومتی، کاهش وابستگی‌ها و تأکید روی مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خودتکایی است (قاسمی، ۱۳۹۱).

اقتصاد مقاومتی به مفهوم شکوفایی اقتصاد و رفع مشکلات موجود در زیربخش‌های اقتصادی به‌منظور به‌منظور جلوگیری از امتیازدهی به دشمنان و بهبود سطح رفاه عموم مردم است. چنین اقتصاد مقاومتی باید فعال و پویا باشد، نه منفعل و بسته.

اقتصاد مقاومتی را می‌توان اقتصادی عنوان کرد که در آن علاوه بر تعامل پویا با دنیای خارج و استفاده از امکانات تجارت آزاد، امنیت اقتصادی کشور حفظ شده و نوسانات محیط بین‌المللی اقتصادی و تهدیدهای آن، کمترین تأثیر سوء را در روند بلندمدت متغیرهای کلان اقتصادی داشته باشد. در یک اقتصاد مقاومتی، نباید بیش از اندازه بر روی یک یا چند بخش از ظرفیت اقتصادی کشور تکیه شود، بلکه باید تلاش شود تا همه ظرفیت‌های اقتصاد به حداکثر بهره‌برداری از توان خود برسند (تاری و همکاران، ۱۳۹۱).

اقتصاد مقاومتی، راهکار اقتصادی یک کشور در شرایط خاص است که به تولید و توزیع کالاهای خاص و سرمایه‌گذاری برای کاهش وابستگی به کشورهای دیگر، به‌خصوص کشورهای ستیزه‌جو، در شرایط بحرانی می‌پردازد؛ به‌گونه‌ای که اگر نتوانست محصولات اساسی زندگی مردم و کالاهای اساسی آن‌ها را در بازار مبادله، از کشورهای دیگر تهیه کند، بتواند با اتکا به داخل به تولید انبوه محصول موردنظر بپردازد (ممبینی، ۱۳۹۱).

می‌توان از اقتصاد مقاومتی تعاریف دیگری نیز استخراج کرد که در جدول ذیل آمده است.

تعریف	نوع اقتصاد
انقلاب اسلامی با توجه به نیازهای خود اقدام به تأسیس نهادهای انقلابی نموده است؛ از این رو برای تأمین اهداف انقلاب نیازمند ایجاد نهادهایی موازی برای این کار است.	اقتصاد موازی
اقتصادی که در پی مقاوم‌سازی، آسیب‌زدایی، خلل‌گیری و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی است.	اقتصاد ترمیمی
متوجه هجمه شناسی، آفند شناسی و پدافند شناسی ما در برابر آن هجمه است.	اقتصاد دفاعی
به طور اساسی اقتصاد مقاومتی یک رویکرد کوتاه‌مدت نیست؛ بلکه چشم‌اندازی کلان به اقتصاد جمهوری اسلامی ایران دارد و اقدامی بلندمدت را شامل می‌شود. ما در پی اقتصاد ایدئالی هستیم که هم اسلامی باشد و هم برای جهان اسلام الهام‌بخش و کارآمد بوده و زمینه‌ساز تشکیل تمدن بزرگ اسلامی باشد.	اقتصاد الگو

چرا اقتصاد مقاومتی یک ضرورت است؟

امروزه از گزینه تحریم اقتصادی به‌عنوان مکانیسم و ابزاری برای تعقیب اهداف سیاست خارجی

کشورها استفاده می‌شود. اعمال تحریم‌های یک‌جانبه و محدودیت‌های مالی و تجاری، همواره یکی از ابزارهای فشار به کشور جمهوری اسلامی ایران بوده است. با تشدید تحریم‌های بین‌المللی و فشارهای اقتصادی به کشور جمهوری اسلامی ایران، ضرورت توجه به اقتصادی پویا و فعال اهمیت بیشتری برای این کشور پیدا کرده است. نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران تحت تأثیر این وضعیت باید نظامی اقتصادی مناسب با تحریم تبیین کند. با توجه به توانمندی‌های اقتصادی ایران، اقتصاد مقاومتی بهترین گزینه است. اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که از تحریم‌ها فرصت‌سازی کرده و زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می‌آورد.

انقلاب اسلامی ایران در قرن بیستم یکی از مهم‌ترین تحولات سیاسی و اجتماعی این قرن است که شاید ابعاد مختلف آن کمتر شناخته شده باشد. ظهور انقلاب اسلامی ایران در فضای سیاسی و علمی عصر کنونی، معادلات جدیدی را در این عرصه‌ها رقم زده است. معادلاتی که هرروز ابعاد و پیچیدگی‌های خاصی را بروز می‌دهد. به خودی خود نیروهای مخالف با چنین دیدگاهی، به هر طریق ممکن سعی در نابودی و محو چنین منظری دارند و در این راه از هیچ برنامه‌ای غافل نخواهند بود. طرح و اعمال تحریم‌های گوناگون از سوی ایالات متحده آمریکا برای مهار فلسفه سیاسی انقلاب ایران نیز در شرایطی انجام می‌شود که این کشور در زمان حکومت پهلوی به‌عنوان مهم‌ترین شریک خارجی ایران به چپاول و غارت ثروت‌های ملی ایرانیان پرداخته بود. وقوع انقلاب اسلامی که واکنش یکپارچه و قدرتمند مردم ایران به این وضعیت نابهنجار و تحمل‌ناپذیر بود، نقطه پایانی بر حضور غیرمشروع آمریکا در ایران بود. در واقع ماهیت ضدآمریکایی انقلاب اسلامی موجب شد که پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی در ایران، مناسبات ایران و آمریکا هرگز عادی و بهنجار نباشد. به همین سبب ایالات متحده از بیم از دست دادن منافع خود در ایران و سراسر منطقه، اقدامات وسیع‌تری را برای تضعیف یا تحت کنترل درآوردن نهضت اسلامی ایران انجام داده است که از آن جمله می‌توان به اعمال تحریم‌های مختلف اقتصادی و وضع قوانین و مقررات گوناگون علیه نظام جمهوری اسلامی ایران اشاره کرد.

تحریم اقتصادی جزئی، مهارت‌های دیپلماتیک است که طی قرون متمادی اعمال شده است. تحریم اقتصادی علاوه بر اهداف معمولی، به‌عنوان یک استراتژی قهرآمیز و جایگزین جنگ نیز لحاظ می‌شود (لوپز و کوتیت، ۱۹۹۶).

در سال‌های گذشته، دولت‌های متمادی آمریکا تلاش کرده‌اند که از نظر سیاسی، نظامی و اقتصادی ایران را منزوی و در چارچوب قوانین آن کشور، تحریم کنند. در زمان ریاست جمهوری کلینتون، کنگره آمریکا تحت تأثیر منافع سیاسی گروه‌های داخلی که با کشوری خارجی مرتبط می‌شد، ایران را دشمن سال نامیدند و این کشور را متهم کردند که از تروریسم بین‌المللی حمایت و در مقابل روند صلح در خاورمیانه ایستادگی می‌کند و به دنبال دستیابی به سلاح‌های کشتار جمعی و بمب هسته‌ای است.

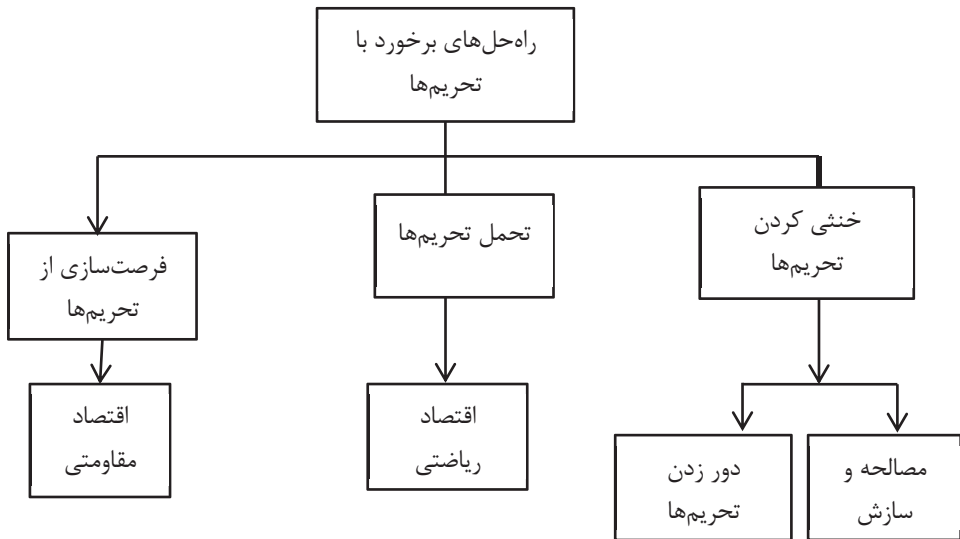
تحریم‌ها و مهار صادرات، لغو آن‌ها و برقراری مجدد آن مستمراً در دولت‌های مختلفی که در آمریکا بر سر کار آمده‌اند بر ایران تحمیل شده است. تشکیلات قانون‌گذاری آمریکا نیز در این کار سهیم

شده گهگاه قوانین جدیدی تصویب و اجرا شده است.

با توجه به پتانسیل‌های موجود در ایران، این کشور باید از تحریم‌ها و فشارهای موجود فرصت‌سازی کند. اقتصاد کشوری که دارای جهان‌بینی خاصی است و این جهان‌بینی با منافع ابرقدرت‌های دنیا در تضاد است، اقتصادی خاص خواهد بود؛ چراکه دشمنی با چنین کشوری همیشه ادامه دارد و در هر دوره‌ای به شکلی بروز می‌کند؛ از این رو باید همه سازوکارها و اجزا به گونه‌ای طراحی شوند که از آن در برابر تهدیدها حفاظت کنند و مسیر رسیدن به اهداف کشور را هموار سازند.

با تشدید تحریم‌های بین‌المللی و فشارهای اقتصادی از سوی کشورهای غربی، ضرورت توجه به اقتصادی پویا و فعال اهمیت بیشتری پیدا کرده است. راهکارهای موجود برای مقابله با تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی تحریم‌کنندگان را می‌توان در قالب نمودار ۱ نشان داد.

نمودار ۱: راه‌حل‌های موجود برای برخورد با تحریم‌ها (ممبینی، ۱۳۹۱)

تعریف تحریم اقتصادی

تحریم عبارت است از عمل هماهنگ به وسیله گروهی که متضمن امتناع از داشتن روابط تجاری یا هرگونه رابطه‌ای با شخص یا گروه دیگر باهدف مجازات یا جبران زیان‌ها باشد.

مقررات تجاری را می‌توان محدودیت‌هایی دانست که دولت‌های ملی بر تجارت بین‌المللی اعمال می‌کنند؛ به‌ظاهر همان تأثیر تحریم‌های اقتصادی را دارند، اما اهداف دیگری را دنبال می‌کنند. این‌گونه محدودیت‌های تجاری اهداف تعریف‌شده سیاست تجاری یک دولت است درحالی‌که در تعریف تحریم‌های اقتصادی آن را چون ابزاری برای نیل به اهداف سیاست خارجی مطرح می‌کنند. به همین

دلیل دولت آمریکا در پیشبرد سیاست خارجی‌اش به تحریم‌های اقتصادی روزافزون متوسل می‌شود. به نظر می‌رسد که اهداف سیاست خارجی که از طریق اعمال تحریم‌های اقتصادی دنبال می‌شود، خارج از سیاست عمومی اقتصادی باشد (مالوی، ۱۹۹۰).

تحریم اقتصادی عبارت است از موضع‌گیری‌هایی که تعدادی از کشورها باهدف ایجاد محدودیت در تجارت و رابطه رسمی با کشوری که از نظر آن‌ها قوانین بین‌المللی را نادیده می‌گیرد، اتخاذ می‌شود (صادقی یارندی و طارم سری، ۱۳۸۵). اغلب این تحریم‌ها علیه یک کشور برای مقابله با سیاست‌ها و برنامه‌های آن تفسیر می‌شود. درواقع تحریم از موضع‌گیری شروع و سپس عملیاتی می‌شود. تحریم رابطه مستقیمی با به‌کارگیری قدرت اقتصادی دارد. تحریم اقتصادی یعنی دست‌کاری روابط اقتصادی به‌منظور اهداف سیاسی (مرون، ۱۹۹۰).

برخی تحریم اقتصادی جزئی را مهارت‌های دیپلماتیک می‌دانند. این برداشت بیشتر به قرن‌های پیشین مربوط بوده است. در اوضاع کنونی، استراتژی برای برپا کردن جنگ اقتصادی در جریان خصومت‌های جاری عصر نوین، دارای اهدافی بسیار گسترده‌تر از مفهوم سنتی است. مخصوصاً بعد از دهه ۱۹۹۰ میلادی الگوی تحریم دچار تغییر شده است؛ به طوری که از تحریم اقتصادی به‌عنوان سیاست برتر یا جایگزین ابزار نظامی با هزینه کمتر یاد می‌شود (عزیزنژاد و سید نورانی، ۱۳۸۸).

از نظر کارتر تحریم‌های اقتصادی به معنی تدابیر قهرآمیز اقتصادی علیه یک یا چند کشور برای ایجاد تغییر در سیاست‌های آن کشور است یا دست‌کم بازگوکننده نظریات یک کشور درباره این قبیل سیاست‌های دیگران است (کارتر، ۱۹۸۸). در تعریفی دیگر تحریم اقتصادی به معنی بازپس‌گیری عمدی یا تهدید به بازپس‌گیری روابط معمول تجاری یا مالی از سوی یک دولت است (هاف، ۱۹۹۰). تحریم‌های اقتصادی برای اهداف سیاست خارجی به کار گرفته می‌شود و هدف از آن تغییر رفتار سیاسی کشور هدف است.

تحریم‌های اقتصادی به نام ابزاری برای ارتقای منافع سیاست خارجی یک کشور، در میانه طیفی قرار می‌گیرد که در یک سر آن سرسخت‌ترین اقدامات قهرآمیز، از جمله توسل به نیروی نظامی، اقدامات سری یا تهدید به توسل به نیروی نظامی است و در سوی دیگر طیف تدابیر دیپلماتیک، اخراج دیپلمات‌ها، احضار سفیر، اعتراض رسمی دیپلماتیک و به تعلیق درآوردن مبادلات فرهنگی است. به تعبیری می‌توان گفت که برقراری تحریم‌های اقتصادی در میانه این طیف از اقدامات قرار می‌گیرد و این نوع تحریم‌ها اغلب به‌جای اقداماتی که برشمردیم به کار می‌رود. تحریم اقتصادی اقدام برنامه‌ریزی‌شده یک یا چند دولت از طریق محدود کردن مناسبات اقتصادی برای اعمال فشار به کشور هدف، با مقاصد مختلف سیاسی است.

بالین حال دولت آمریکا بر اساس قانون تجارت با دشمن، قانون اداره صادرات و قانون اختیارات اقتصادی اضطراری بین‌المللی، اختیارات قانونی لازم برای تحمیل تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه بر کشورهای هدف و به‌خصوص ایران را دارا است.

آثار تحریم اقتصادی بر کشور جمهوری اسلامی ایران

یکی از آثار تحریم‌های اقتصادی آمریکا و متحدانش علیه انقلاب اسلامی ایران در سال‌های گذشته، کاهش ارزش ریال بوده است. کاهش ارزش ریال نیز به دنبال خود باعث کاهش واردات و دسترسی ایران به سرمایه و تکنولوژی خارجی شده است. برخلاف تحریم‌های اقتصادی ایران، بخش انرژی چندان از این تحریم‌ها اثرپذیر نبوده است و همچنان به رشد و توسعه خود ادامه می‌دهد. به طوری که طی سال‌های اخیر ایران توانسته است قرارداد توسعه ده میدان نفت و گاز و صادرات گاز به کشورهای مختلف به ارزشی بیش از ۶۱ میلیارد دلار را به امضا برساند.

هرچند اعمال تحریم‌های پی‌درپی و در فاصله زمانی کوتاه، موجب اثرپذیری نظام بانکی از این تحریم‌های مالی شده است، اما به‌مرور زمان بانک‌های ایرانی با برنامه‌ریزی و مدیریت بهینه این تحریم‌ها را پشت سر گذاشته و به تعهدات خود عمل کرده‌اند و اجازه نداده‌اند وجهه بین‌المللی آن‌ها دچار آسیب ببیند؛ هرچند تجار و بازرگانان ایرانی به دلیل وجود محدودیت در اعتبارات اسنادی، حواله‌ها و ضمانت‌نامه‌ها دچار مشکلات فراوانی شده‌اند، اما تجارت ایران هرگز از فعالیت خود بازنیستاده است (عزیز نژاد و سیدنورانی، ۱۳۸۸).

مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی برای کشور ایران

القای تفکر اقتصاد مقاومتی یک تدبیر هوشمندانه است تا مدیران ارشد اقتصادی ایران را از غفلت ایجادشده در بخش اقتصادی برهاند و رشد، توسعه، شکوفایی، تولید ملی و قطع وابستگی اقتصادی را حتی در سخت‌ترین تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی دشمنان به بار بیاورد. اقتصاد مقاومتی مکمل جهاد اقتصادی است و سبب امنیت و ثبات در اقتصاد و تزلزل‌ناپذیری در برابر شوک‌های خارجی اقتصادی است. می‌توان مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی را برای کشور جمهوری اسلامی ایران، این‌گونه برشمرد:

کارآفرینی؛ حرکت بر اساس برنامه؛ کاهش اسراف و وابستگی به خارج؛ مدیریت مصرف؛ تولید داخلی (حمایت از تولید ملی)؛ کاهش وابستگی به نفت؛ مردمی کردن اقتصاد (اصل ۴۴ قانون اساسی)؛ پرهیز از دید کوتاه‌مدت و زودگذر؛ مبارزه با مفاسد اقتصادی؛ مدیریت درست منابع ارزی؛ شرکت‌های دانش‌بنیان.

تجربیات اقتصاد مقاومتی در کشور برزیل

یکی از تجربه‌های موفق در زمینه اقتصاد مقاومتی کشور برزیل است. برزیل در زمینه مقاومت اقتصادی به اتخاذ راهبرد صنعتی کردن از طریق جایگزینی واردات اقدام کرد که به‌کارگیری چنین راهبردی حاصل نوسانات بازار این کشور به علت بحران‌ها و تجارت جهانی بود؛ از این رو در ابتدا به‌منظور جبران ضررهای ناشی از چنین نوساناتی، رویکرد جایگزینی واردات کالاهای مصرفی انجام شد که موجب تقویت تولید داخلی و اتکا به درون شد. استراتژی جایگزینی واردات در زمره راهبردهای توسعه

درون نگر قرار می‌گیرد. استراتژی‌های توسعه درون‌نگر به‌طور خلاصه به استراتژی‌هایی اطلاق می‌شوند که جهت‌گیری تولید و ساختار آن در پاسخ به نیازهای داخلی و بازار داخلی تنظیم می‌شود. در این استراتژی تولید داخلی، سلیقه‌های مصرفی داخلی، کشش درآمد داخلی، سطح تقاضای داخلی، صنایع داخلی کشور و ... در کانون توجه قرار دارند و هدف آن است که به‌گونه‌ای جهت‌دهی شوند که استقلال اقتصادی، کاهش وابستگی و دفع تهدیدات خارجی حاصل شود؛ به همین دلیل عمدتاً ناظر به بهره‌برداری از امکانات و منابع داخلی کشور برای رسیدن به درجاتی از خودکفایی یا خودتکایی است و در راستای این استراتژی، صنعتی شدن از طریق جایگزینی واردات دنبال می‌شود و تولید کالاهای پایه‌ای همچون فولاد، گندم، سیمان و ... تا تحقق استقلال کامل اقتصاد دنبال می‌گردد (حیدری مطلق، ۱۳۹۰).

تجربیات اقتصاد مقاومتی در کشور ونزوئلا

از سال ۲۰۰۵ عملاً رابطه‌ای میان ونزوئلا و آمریکا وجود نداشت؛ اما در سال ۲۰۱۱ تحریم این کشور به‌طور جدی آغاز شد. کشور ونزوئلا در شرایط تحریم از نظر تأمین مسکن و کیفیت آن در شرایط مناسبی قرار نداشت، اما در آن دوران درهای کشور خود را بر روی شرکت‌های ایران باز کرد. این شرکت‌ها در بیشتر شهرهای ونزوئلا از جمله کاراکاس، پایتخت ونزوئلا اقدام به ساخت‌وساز کردند. در این زمینه ونزوئلا توانست با همکاری ایران سطح رفاه مردم ونزوئلا را افزایش دهد. در طول این سال‌ها ونزوئلا در شرایط تحریم، در حرکتی که آن را «انقلاب بولواری» می‌نامیدند، توانست با برنامه‌های صحیح اقتصادی سطح آموزش، مسکن، تغذیه، فرهنگ و ورزش را در ونزوئلا بهبود بخشد و بر طبق آمار، فقر را از ۴۷ درصد به ۲۲/۷ درصد برساند. در طول این دوران ونزوئلا تلاش کرد با ملی کردن صنایع و خارج کردن آن از دست شرکت‌های خارجی که بعد از افزایش تحریم‌ها، صنایع را تعطیل کرده بودند، از فشار تحریم‌ها بکاهد.

روابط ونزوئلا با ایران و روسیه و چین در طول این مدت عمیق‌تر شد و ونزوئلا توانست با جذب سرمایه‌گذاری طرف چینی در زیرساخت‌های انرژی، این زیرساخت‌ها را توسعه دهد و از طریق مبادلات سلاح و هواپیماهای جنگی با روسیه نیز توانست ارتش خود را قدرتمندتر سازد. با روی کار آمدن مادورو نیز سیاست‌های خارجی ونزوئلا تغییر نکرد و این کشور روابط خود را با چین و روسیه و ایران ادامه داد؛ به‌طوری‌که در ماه جولای سال ۲۰۱۴ چین اعتبار سرمایه‌گذاری خود را به مقدار ۴ میلیارد دلار دیگر افزایش داد (قویدل، ۱۳۹۳).

تجربیات اقتصاد مقاومتی در دوران دفاع مقدس

بدون شک نقطه عطف تاریخ انقلاب اسلامی و منشأ تحولات بزرگ و جهش‌های علمی جمهوری اسلامی، دوران حماسه هشت‌ساله است.

دوران دفاع مقدس، هنگام ظهور و ثبوت بسیاری از واژه‌ها، از جمله اقتصاد مقاومتی بود که پس از جنگ برای اولین بار از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) وارد ادبیات اقتصادی کشور شد. کارساز بودن این نوع مقاومت در تقابل با تحریم‌های فراگیر هشت ساله و در نبرد نابرابر با ماشین جنگی، اقتصادی و رسانه‌ای استکبار، به‌خوبی ثابت شد. در شرایط کنونی نیز که در نبرد دیپلماتیک، تداوم تهدید و افزایش تحریم‌ها بارها از سوی طرف مقابل تکرار می‌شود؛ اعتماد به این دستاورد راهبردی و استراتژیک هشت ساله و بهره‌مندی از تجربه‌ی گران‌سنگ این ملت در آن دوران و بسیج تمامی امکانات کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی، می‌تواند ضمن خلع سلاح کردن دشمن، آرامش همراه با عزت را به ارمغان بیاورد.

جامعه‌ی ما می‌داند اگر حماسه‌ی هشت ساله نبود، ما بخش عظیمی از داشته‌های کنونی را نداشتیم و می‌داند جنگ با داشتن ظاهری خشن، برای ملت ایران نعمتی بزرگ و خدادادی بود. در دوران دفاع مقدس، شاهد اتفاق عظیمی بودیم که هم دنیا را به حیرت واداشت و هم در درون باعث تحولات و خیرات شد. آن اتفاق عظیم فوران ظرفیت ناشناخته‌ی ملت ایران بود. جامعه‌ی ایرانی در دوران دفاع مقدس و در اوج فشارهای همه‌جانبه‌ی دشمن و مسدود شدن تمام راه‌ها، با دو ویژگی ارزشمند به ایستادگی پیروزی‌آفرین ادامه داد:

۱- آموختن چگونگی کنار آمدن با کمبودها؛

۲- تلاش همه‌جانبه و فراگیر برای تأمین نیازهای اساسی.

یکی از درس‌های ماندگار و همیشه کارآمد دوران دفاع مقدس، منفعل نشدن در برابر اقدامات دشمن به‌ویژه در حوزه‌ی تحریم‌ها بود. مردم و تمام بخش‌های کشور، هنگام مواجهه با تحریم‌های شدید دشمن، با تفکیک نیازهای ضروری و غیرضروری و حذف نیازهای غیرضروری، نیازهای ضروری را نیز به حداقل کاهش دادند. در تقابل با جنگ تمام‌عیار هشت ساله‌ی دشمن، این نوع مقاومت و پدافند هوشمندانه و زیرکانه در مقابل تحریم‌های گسترده‌ی استکبار جهانی، کارساز بودن خود را نشان داد. در شرایط کنونی کشور برای اطمینان خاطر از تأثیرگذاری این حرکت اقتصادی در برابر تحریم‌های روزافزون، دوران هشت ساله تجربه‌ی کارآمد و اطمینان‌بخشی است. باید این تجربه‌ی گران‌بها را یکی از دستاوردهای راهبردی و استراتژیک حماسه‌ی هشت ساله دانست. مسلماً ایستادگی و مقاومت مهم‌ترین راهبرد دفاع از سنگر نظام جمهوری اسلامی است و مهم‌ترین آوردگاه عملی محقق شدن این راهبرد، دوران هشت ساله‌ی دفاع مقدس بود. ما در جنگ به‌وضوح دریافتیم که پیروزی از آن ملتی است که مقاومت بیشتری در برابر فشارهای درونی و بیرونی بنماید.

ایران اسلامی در هشت سال حماسه و ایثار، تمرین واقعی دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی را انجام داد و به‌رهایی از اقتصاد تک‌محصولی، تقویت و مصرف تولید داخلی، افزایش کیفیت تولیدات داخلی، دانش‌بنیان کردن تولید، اصلاح الگوی مصرف، غلبه بر مصرف‌گرایی و تورم و بیکاری، خنثی‌سازی تحریم‌ها و خودکفایی در تولیدات محصولات استراتژیک دست‌یافت. این یافته‌ها بخشی از

دستاوردهای اقتصاد مقاومتی است.

ما در هشت سال دفاع مقدس، جنگ را با پشتیبانی اقتصادی به پیش بردیم که در مقابل کارشکنی‌ها و شیطنت‌های دشمنان به خوبی مقاومت کرد. اقتصاد مقاومتی هشت‌ساله باعث مقاومت نظامی شد و این مقاومت هدیه‌ای بزرگ را از خداوند بزرگ ستاند و آن پیروزی شیرین در آن نبرد نابرابر بود که «إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا» و «إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» (نادعلی، ۱۳۹۴).

جنگ علاوه بر ایجاد نظامی و سیاسی که به طور معمول به آن پرداخته می‌شود، دارای جنبه‌های متعدد دیگری است که تأثیر فراوانی در سایر بخش‌ها از جمله اجتماع، فرهنگ و اقتصاد دارد. همان‌طور که مطالعه جنگ‌ها از جنبه‌های نظامی و سیاسی ضروری و مهم است و از نتایج آن روشن شدن ضعف‌ها و قدرت‌های دو طرف درگیر و فراگیری درس‌هایی برای حال و آینده است، بحث اقتصاد نیز در جریان جنگ‌ها موضوعی بسیار مهم است. آثار متقابل جنگ و اقتصاد به خوبی مشهود است. همواره یکی از تلاش‌های دشمن، انهدام و نابودی زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های اقتصادی طرف مقابل است تا از این طریق او را وادار به تسلیم کند؛ از سوی دیگر اقتصاد قدرتمند هر کشوری، علاوه بر اینکه پشتیبان قوای نظامی برای غلبه بر حریف است، با پشتیبانی مردم و تأمین مایحتاج آن‌ها، سبب آرامش مدیران جامعه برای حمایت بیشتر از رزمندگان می‌شود.

راهکارهای اقتصاد مقاومتی

در زیر هجده مورد از راهکارهای اقتصاد مقاومتی ارائه شده است:

۱- سیاست‌گذاری برای اصلاح الگوی مصرف که نقطه شروع اقتصاد مقاومتی است. مصرف، تولید را جهت می‌دهد و این دو در کنار هم جهت سرمایه‌گذاری را مشخص می‌کنند. رونق تولید داخلی و کاستن از وارداتی که می‌تواند به افول و کم‌رونی و توقف واحدهای تولیدی داخلی منجر شود، باعث استقلال اقتصادی، قطع وابستگی به خارج، ارتقای تکنولوژی در سطح کلان‌تر می‌شود؛ البته باید به گونه‌ای عمل کرد که اقتصاد مقاومتی به معنای تحمیل فشار به مردم نباشد.

۲- افزایش بهره‌وری در تولید، کاهش قیمت تمام‌شده تولیدات، کیفیت بهتر و خدمات بیشتر در رقابت با تولیدات خارجی و کاهش واردات، حمایت از تولید ملی به‌ویژه تولیدات استراتژیک. از جمله برنامه‌هایی که در این راستا می‌توان انجام داد بدین شرح است: مدیریت و تنظیم واردات برای به حداقل رساندن نیاز کشور به ارز و حمایت از تولیدات داخل؛ هدایت سیل نقدینگی موجود به سمت اقتصاد مولد و حذف ریشه‌های سوداگری در اقتصاد؛ نظارت بر نحوه توزیع کالاها، به‌ویژه کالاهای اساسی و ضروری؛ اتخاذ راهبرد انقباض بودجه و مدیریت هزینه در کشور با اولویت‌گذاری‌ها؛ کاهش مصرف‌گرایی و به تعویق انداختن پروژه‌های ناتمام با اولویت کم؛ داشتن بینش و نگرش مثبت به کسب و کار، ترجیحاً کسب و کارهای مولد و نوآورانه برای بهبود فضای کسب و کار؛ ایجاد محیط رقابتی با جلب مشارکت‌های مردمی؛ انحصار زدایی.

۳- کاهش آمار بیکاری و خشکاندن ریشه‌های فقر و آسیب‌های اجتماعی ناشی از بیکاری در

جامعه.

۴- فعال‌سازی سیستم‌های حمایتی پولی، مالی و بیمه‌ای بخش تولید برای تحرک در اقتصاد داخلی و نیز حمایت از صادرات کالاهای غیرنفتی.

۵- افزایش واردات «دانش فنی»، «خطوط تولید» و «ماشین‌آلات» درازای کاهش واردات کالاهای مصرفی با توجه به اهمیت این نوع معاملات در عصر اطلاعات، هم‌زمان با «تولید علم» و تولید «دانش فنی» و حمایت از «شرکت‌های دانش‌بنیان».

۶- تداوم سیاست‌های مربوط به خودکفایی کالاهای اساسی، مانند گندم، روغن، شکر یا حداقل ترتیباتی برای «اقتصاد ترکیبی مقاومتی»؛ در این راستا با توجه به فقدان طبیعی استعداد کشور برای خودکفایی کامل، نوع همساز با دیگر کشورها و کانون‌های اقتصادی دنیا باید در راستای اهداف استراتژیک کشور شکل گیرد.

۷- توجه به معضل تورم و برقراری نظامی پیش‌بینی‌پذیر و مدیریت‌شده، در قبال شاخص تورم و تطبیق آن با سطح حقوق و دستمزدها و نیز قیمت ارز؛ باید سیاست‌های بهینه‌پیشگیری در این فرایند را در نظر گرفت.

۸- تبدیل «تهدیدها» به «فرصت‌ها» در روند تأمین کالاهای؛ به این معنا که به محض اعمال تحریم در برخی از کالاهای، شکل دهی به عزم ملی در حوزه فناوری و صنعت و تجارت برای ایجاد «خودکفایی» کامل یا حداقل «خوداتکایی» در تولید و تأمین این اقلام، لازمه اقتصاد مقاومتی است. نباید اجازه داد در مورد فشارها و تهدیدهای اقتصادی، بزرگنمایی شود، ضمن آن که تحریم «کاغذ پاره» نیست و نباید از آن استقبال کرد.

۹- کاهش اتکا به نفت از طریق «کاهش واردات» و «افزایش صادرات غیرنفتی» یا کالاهای استراتژیک متکی بر نفت، مانند پتروشیمی.

۱۰- برقراری ارتباطات خاص اقتصادی با برخی از کشورهای دوست، گسترش ارتباطات اقتصادی با کشورها و بلوک‌های منطقه‌ای و متکثر کردن شرکای تجاری از یک شریک عمده به چند شریک کوچک‌تر.

۱۱- تلاش برای جلوگیری از اجماع در قبال نظام اسلامی در سطح بین‌الملل. باید این امر با توجه به آسیب‌پذیری‌های اقتصاد جهانی و جاذبه‌های اقتصادی و تجاری ایران و توانایی‌های شکل گرفته در توسعه اقتصادی و فناوری کشور ساماندهی شود.

۱۲- ایجاد شرکت‌های مشترک یا ایجاد ارتباطات مؤثر شرکت‌ها و مؤسسات ایرانی با برخی از مؤسسات خارجی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی. برای تأمین فناوری و تجهیزات فنی در هنگام ضرورت، به این تعامل و همکاری نیاز است تا با وجود تلاش استکبار، امکان مداخله و فشار خارجی در این خصوص فراهم نشود؛ در ضمن ایجاد این گونه ارتباطات بین بخش خصوصی کشور با هم‌تایان خارجی آن‌ها مؤثرتر خواهد بود.

۱۳- تلاش برای جلوگیری از ایجاد اجماع و تحریم بانکی و وجود تحرک برای ارتباطات مؤثر

بانکی و بیمه و حمل و نقل، با استفاده از امکانات خارج از سلطه قدرت‌های مخالف.

۱۴- مراقبت از توانمندی حمل و نقل کشور و جلوگیری از ایجاد انسداد و محدودیتی که استکبار در حمل و نقل به‌ویژه حمل و نقل دریایی به وجود می‌آورد. در ضمن باید در صورت نزدیک شدن دشمن به این عرصه واکنشی مناسب نشان داد. باید بدانیم تحریم‌های کنونی ذیل مواد پانزده‌گانه ماده ۴۱ فصل هفتم منشور ملل متحد انجام می‌شود؛ از این رو در اقتصاد مقاومتی باید ضمن راهبرد نویسی، اقدامات احتمالی آینده در عملی کردن بندهای دیگر ماده پیش‌بینی شود و راهبردها بر اساس بدترین شرایط تحریمی احتمالی چیده شود.

۱۵- شکل‌گیری روحیه «جهاد اقتصادی»، «تولید ملی» و «حمیت ایرانی»؛ ضمن آن‌که برای تقویت اقتصادی ملی «دیپلماسی اقتصاد مقاومتی» نیز لازم است. هدف از این نوع دیپلماسی تبیین دستاوردهای اقتصاد مقاومتی در مقابل فشارهای وارده است. فشارها در مورد کالای مصرفی و شاخص‌های روزمره اقتصادی وارد می‌شود؛ ولی دستاوردهای مقاومت کشور، دستاوردهای استراتژیک و بلندمدت هستند، همچون خودکفایی در تکنولوژی‌ها و فناوری‌های برتر (هسته‌ای) استقلال در سیاست خارجی و ...

۱۶- خودداری از اسراف و ضایع کردن کالاها. ذخیره‌سازی کالاهای اساسی در ابعاد حجیم را دولت باید انجام دهد و در کنار آن انبارهای کوچک و هدایت‌شده و هوشمند را حتی مردم (مانند کشور سوئیس) در زمان صلح و آرامش برای تأمین امنیت غذایی می‌توانند به کار برند.

۱۷- برقراری ارتباطات فراوان «متکثر» بین «اقتصاد ملی» و «اقتصاد جهانی» که برای نظام استکبار کنترل‌نشده است و احتیاط در ارتباطات بزرگی که ممکن است هدف تهدیدات دشمن قرار گیرد.

۱۸- آمادگی برای انجام مقابله به‌مثل در هنگامی که امکانش باشد، با توجه به مزیت‌های استراتژیک نظام اسلامی از نظر تسلط بر آبراه‌ها، منابع نفتی، موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک. این‌ها اهداف کلانی است که باید به آن‌ها دست یافت. دستیابی به این شرایط شدنی است. این «مأموریتی ممکن» است نظام اسلامی قادر است با برنامه‌ریزی، تلاش، تدوین استراتژی‌ها و اقدامات لازم، با محور اقتصاد مقاومتی، بخش عمده‌ای از تهدیدهای کنونی را نیز به فرصت تبدیل کند.

پیشنهادها برای مطالعات آینده

- ۱- بررسی اقتصاد مقاومتی در بخش صنعت و راهکارهای عملی تحقق اقتصاد مقاومتی در این بخش؛
- ۲- بررسی اقتصاد مقاومتی در بخش خدمات و راهکارهای عملی تحقق اقتصاد مقاومتی در این بخش؛
- ۳- بررسی مصداق‌های اصلی اقتصاد مقاومتی در حوزه کشاورزی.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که رهبر فرزانه انقلاب تأکید کرده‌اند، اولاً اقتصاد مقاومتی یک شعار نیست، واقعیتی است که باید محقق شود؛ ثانیاً برای تحقق اقتصاد مقاومتی باید از تمامی ظرفیت‌های دولتی، مردمی، فکرها، اندیشه‌ها و راهکارهای صاحب‌نظران استفاده شود و قطعاً رسانه‌ها بهترین واسطه و رابط برای این مهم هستند.

بدنه اصلی و فعال اقتصاد کشور مردم هستند و باید با تبیین شفاف اقتصاد مقاومتی و رفع ابهام‌های مردم در این حوزه، آنان را برای نقش‌آفرینی در بهبود و اصلاح نظام اقتصادی کشور مهیا کرد؛ با توجه به شرایط کنونی اقتصاد و تأکید رهبر معظم انقلاب مبتنی بر لزوم پرداختن به اقتصاد مقاومتی و همچنین آموزه‌های دینی و اسلامی، نظام اسلامی قادر است با برنامه‌ریزی، تلاش، تدوین استراتژی‌ها و اقدامات لازم به طراحی اقتصاد مقاومتی و اجرای آن پرداخته و با محور اقتصاد مقاومتی بخش عمده‌ای از تهدیدهای کنونی را به فرصت تبدیل کند؛ پس با توجه به شرایط تحریم و فشار موجود، اگر بتوان بهره‌وری نیروی کار را افزایش داد یا اینکه نهادهای تولیدی با جهاد و از خودگذشتگی توان تولیدی را افزایش دهند، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم کرده‌اند و این خود جنبه‌ای از اقتصاد مقاومتی است.

منابع

- تاری، فتح‌الله؛ سید شکری، خشایار و کاویانی، زهرا (۱۳۹۱)، اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن، تهران، انتشارات دفتر مطالعات اقتصادی (گروه بازرگانی)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- قاسمی، علی (۱۳۹۱)، «اقتصاد مقاومتی در برابر تحریم اقتصادی»، تهران، هفته‌نامه صبح صادق، شماره ۵۶۱، ۱۶ اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۱، ص ۸.
- قویدل، عادل (۱۳۹۳)، «تجربه پدافند اقتصادی در ونزوئلا»، ماهنامه تحلیلی ترویجی و گفتمانی قرارگاه پدافند اقتصادی، شماره چهارم، ص ۳۹ و ۴۰.
- ممبینی یعقوب (۱۳۹۱)، «مؤلفه‌ها و شاخص‌های اقتصاد مقاومتی»، همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی، رشت، دانشگاه گیلان.
- نادعلی، فتح‌الله (۱۳۹۴)، *هشت سال دفاع مقدس، مظهر اقتصاد مقاومتی*.
- حیدری مطلق، راضیه (۱۳۹۰)، *مجله اقتصادی ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، شماره ۱ و ۲.
- خبرگزاری جمهوری اسلامی (۱۳۶۴)، *نشریه گزارش‌های ویژه*، ص ۳۳.
- عزیزنژاد، صمد و سید نورانی، محمدرضا (۱۳۸۸)، *خلاصه مطالعات طرح استراتژی توسعه صنعتی کشور*، تهران، دانشگاه صنعتی شریف، مؤسسه انتشارات علمی.
- صادقی، عدنان (۱۳۸۵)، «اقتصاد ایران پس از انقلاب، از هم‌گسیختگی و پوپولیسم»، ترجمه پرویز

صداقت، مجله فرهنگ و توسعه، ص ۸۰.

علیخانی، محمود (۱۳۸۲)، توسعه اقتصادی: مفاهیم، مبانی نظری، نهادگرایی و روش‌شناسی، تهران، سمت.

Lopes, George, and Cortigh, David. (1996). "The Sanctions Era: An Alternative to Military Intervention". the FlecherForum Sum/Fall, p65-85.

Malvi, R. J. (1990). Macroeconomics". Harpercollins.

Meroon, P.J. (1990). "Koreas Finantial Evolution, 1961- 1989". In Kwon, ed. Korea Economic Dvelopment, Greenwood Press, pp:185- 205.

Carter; Colin A, Li;Xianghong (1999). "Economic Reform And The Changing Pattern of China's Agricultural Trade". Working Paper For Department of Agricultural And Resource Economics, University of California, Davis July.

Huff, A, (1962). "principles of Economics". London macmillan.